

การสร้างสมดุลและการรักษาต้นทุนทางธรรมชาติเชิงพุทธ
ของเครือข่ายป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*
CREATING BUDDHIST ECOLOGICAL BALANCE AND MAINTAINING
NATURAL CAPITAL OF THE COMMUNITY FOREST NETWORKS
IN THE NORTHEAST OF THAILAND

พระมหาโยธิน โยธโก
Phramaha Yohtin Yodhiko
ทักษิณาร์ ไกรราช
Thaksina Krairach
ฤดี แสงเดือนฉาย
Ruedee Saengdeunchay
นาฏนภางค์ โพธิ์ไพจิตร
Nadnapang Phophichit
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
Mahachulalongkomrajavidyalaya University Khonkaen Campus, Thailand
E-mail: yohtin.pad@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) แนวคิดและกระบวนการสร้างความสมดุลและการรักษาต้นทุนทางธรรมชาติเชิงพุทธ 2) รูปแบบและกระบวนการสร้างความสมดุลและการรักษาต้นทุนทางธรรมชาติเชิงพุทธของเครือข่ายป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 3) ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการสร้างความสมดุลและการรักษาต้นทุนทางธรรมชาติเชิงพุทธของเครือข่ายป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการวิจัยทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่าง คือ พระสงฆ์ เครือข่ายป่า ช่างราชการ ผู้นำชุมชน และประชาชนในพื้นที่ป่าชุมชนทั้ง 6 แห่ง ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จำนวน 72 รูป/คน ผลการวิจัย พบว่า 1) แนวคิดและกระบวนการสร้างความสมดุลและการรักษาต้นทุนทางธรรมชาติเชิงพุทธ ได้แก่ 1.1) หลักสันโดษเป็นหนทางเยี่ยวยารธรรมชาติทั้งภายในและภายนอกตัวมนุษย์ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น 1.2) วิริยะ 1.3) อวิหิงสา 1.4) โภขเน มัตตัญญูตา 1.5) ศีล 1.6) อิทัปปัจจยตา 1.7) หลักมัชฌิมาปฏิปทา หลักการใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีคุณค่า 2) รูปแบบและกระบวนการสร้างความสมดุลและการรักษาต้นทุนทางธรรมชาติของเครือข่ายป่าชุมชน มี 4 ประการ ได้แก่ การใช้กฎระเบียบทางสังคม การมีส่วนร่วมเครือข่ายองค์กร

* Received 15 November 2020; Revised 19 December 2020; Accepted 20 December 2020

การอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าชุมชน และการจัดสรรผลประโยชน์จากป่าชุมชน
3) ปัญหาอุปสรรคและแนวทางการสร้างความสมดุลและการรักษาต้นทุนทางธรรมชาติของ
เครือข่ายป่าชุมชน ขาดการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืน ขาดการส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญา
อนุรักษ์ป่าชุมชนบนฐานเศรษฐกิจพอเพียง และสร้างความองค์ความรู้ด้านความหลากหลาย
ทางชีวภาพให้มีผลต่อการสร้างความสมดุลและการรักษาต้นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ อย่าง
มั่นคงและยั่งยืน

คำสำคัญ: ความสมดุลเชิงพุทธ, ต้นทุนทางธรรมชาติ, ป่าชุมชน

Abstract

The Objectives of this research article were to study 1) Concept and Paradigm of balancing and maintaining Buddhist natural costs of community forest 2) patterns and processes for balancing and maintaining Buddhist natural costs of community forest networks in the Northeast. 3) Problems, obstacles and the approach to development the balancing and maintaining Buddhist natural costs of community forest networks in the Northeast. This research was based on qualitative and quantitative research principles, questionnaires, interviews. The population samples were monks, forest networks, government officials, community leaders, and people in the six community forest areas using a selective sampling method of 72 people. The research results were found that 1) Concept and paradigm of balancing and maintaining Buddhist natural costs 1.1) The principle of solitude is a natural remedy both inside and outside the human body don't persecute oneself and others 1.2) perseverance 1.3) non – oppression 1.4) moderation in eating. 1.5) training rule 1.6) specific conditionality 1.7) The middle principles of valuable use of natural resources and the environment. 2) The model and process of balancing and maintaining the natural costs of the community forest network has four aspects: the use of social regulations. Corporate network participation Conservation and restoration of community forests and allocation of benefits from community forests. 3) Problems, obstacles, and approaches for balancing and maintaining the natural costs of the community forest network are lack of sustainable forest utilization. Lack of promotion of wisdom in community forest conservation based on sufficiency economy. To build knowledge on biodiversity to affect balancing and maintaining the cost of natural resources both Stable and sustainable.

Keywords: Buddhist Ecological Balance, Natural Capital, Community Forest

บทนำ

จากการรายงานของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 กล่าวว่า ทรัพยากรด้านป่าไม้ของไทยถูกทำลาย 67 ล้านไร่ ในช่วง 40 ปี ทำให้ในปัจจุบันเหลือพื้นที่ป่าไม้เพียงร้อยละ 31.92 ของพื้นที่ทั้งหมด โดยภาคเหนือเหลือพื้นที่ป่าร้อยละ 55.16 ภาคตะวันออกเหลือพื้นที่ป่าร้อยละ 21.47 ภาคกลางเหลือพื้นที่ป่าร้อยละ 30.03 ภาคใต้เหลือพื้นที่ป่าร้อยละ 24.26 และภาคอีสานเหลือพื้นที่ป่าร้อยละ 14.80 พื้นที่ป่าไม้ยังคงถูกบุกรุกทำลายส่งผลกระทบต่อความสมดุลของระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพพื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องโดยลดลงจาก 171 ล้านไร่ ในปี 2504 หรือคิดเป็นร้อยละ 53.3 เหลือ 107.6 ล้านไร่ ในปี 2552 หรือคิดเป็นร้อยละ 33.6 ของพื้นที่ประเทศ จากพื้นที่ป่าที่ลดลงได้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศป่าและความหลากหลายทางชีวภาพทำให้สิ่งมีชีวิตมีความเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์เพิ่มมากขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554) การจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น จึงมีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อระบบเศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ทั้งของคนในท้องถิ่นเอง อีกทั้งยังมีบทบาทและความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศ เนื่องจากสังคมไทยส่วนใหญ่ยังเป็นสังคมเกษตรกรรม ที่จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยพื้นฐานการผลิตจากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ ดังนั้น ผลจากความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติย่อมจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต เศรษฐกิจ สังคม ในท้องถิ่น รวมถึงระบบเศรษฐกิจของประเทศ (ระวี ถาวร และคณะ, 2551)

มนุษย์กับธรรมชาติยังมีความสมดุลกันแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความเกื้อกูลซึ่งกันและกันมาช้านานตามคติที่ว่า “เสือพี่เพราะป่าปูก ป่ารกเพราะเสือยัง ดินเย็นเพราะหญ้ายัง หญ้ายังเพราะดินดี” (ฉัตรวดี นนทรี, 2554) ถ้าขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไปก็ จะส่งผลกระทบต่อความสมดุลของระบบนิเวศ โดยเฉพาะมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ และมนุษย์เองก็มีบทบาทสำคัญในการจัดสรร ดัดแปลง และเป็นผู้ทำลาย แม้ว่าระบบนิเวศจะมีความสำคัญในการดำรงชีวิต (อรุณี เมฆาธร, 2553) เพียงใดก็ตาม ความผูกพันสัมพันธ์กับป่าระหว่างมนุษย์มีมาช้านาน โดยเฉพาะด้านพระพุทธศาสนานั้น ป่ามีความสัมพันธ์ทางด้านพุทธประวัติ หลักคำสอน และสถาบันทางพระพุทธศาสนา (จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, 2556) ความอุดมสมบูรณ์ของป่าในอดีตเป็นสิ่งแวดล้อมที่เกื้อกูลให้เกิดผู้นำทางจิตใจในรูปแบบฤษี และองค์พระศาสดา โดยเฉพาะองค์พระศาสดาพระองค์เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ประสูติ ตรัสรู้ แสดงพระธรรมเทศนา และปรินิพพานในป่า ดังนั้น ป่าจึงเป็นอะไรทุกอย่างที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ พุทธบริษัทจึงมีความรักและรู้จักบุญคุณของป่า สถานที่ประทับของพระพุทธเจ้าก็ล้วนแล้วอยู่ในป่า การดำเนินชีวิตมีการเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างแยกจากกันไม่ได้ พระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้กฎของธรรมชาติอันสูงสุดพระองค์

ทรงมองเห็นประโยชน์และความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงได้ทรงวางหลักพระธรรมวินัยให้สาวกศึกษาและปฏิบัติตามโดยใช้อุปกรณ์ที่หาได้ง่ายจากธรรมชาติ และใช้สิ่งแวดล้อมมาเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ศาสนา จนทำให้พุทธศาสนาเป็นที่ยอมรับของสังคม การที่พระสงฆ์ปฏิบัติตามพระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้วนั้น นอกจากจะเป็นการปฏิบัติตามหน้าที่ของพระสาวกแล้ว ยังช่วยรักษาสภาพแวดล้อมอีกด้วย

จากสภาพปัญหาดังกล่าว การจัดการป่าชุมชนยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างยั่งยืน เครือข่ายองค์กรชาวบ้านยังไม่เข้มแข็ง ผู้นำส่วนใหญ่เป็นผู้นำตามธรรมชาติที่ขาดความรู้ความเข้าใจในการบริหารองค์กร ไม่มีประสบการณ์ในการเชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับวิทยาการจัดการจัดการป่าสมัยใหม่ ขาดทักษะการสื่อสาร การเผยแพร่องค์ความรู้และกิจกรรมสู่สาธารณะอย่างเป็นระบบ ซึ่งต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนสนับสนุน โดยภาครัฐและชุมชนที่ดำเนินการอยู่ ยังประสบปัญหาหลาย ๆ ด้านที่ส่งผลให้กระบวนการพัฒนาและอนุรักษ์ไม่ยั่งยืน แต่ทุกฝ่ายก็ได้มีความพยายามแสวงหาพุทธศาสตร์เพื่อให้เกิดกระบวนการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างยั่งยืน ทั้งในเรื่องการบริหารจัดการองค์กร การจัดการองค์ความรู้ในการอนุรักษ์ป่า การสร้างความตระหนักในการอนุรักษ์ป่า และการสร้างพฤติกรรมการอนุรักษ์ป่าให้พัฒนาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชุมชน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยเรื่อง การสร้างความสมดุลและการรักษาต้นทุนทางธรรมชาติเชิงพุทธของเครือข่ายป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเน้นกระบวนการการสร้างสมดุลและการรักษาต้นทุนทางธรรมชาติ เพื่อพัฒนาเครือข่ายและสร้างองค์ความรู้ที่มีคุณค่าสำหรับการพัฒนาเครือข่ายการอนุรักษ์ป่าชุมชนให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและกระบวนการสร้างความสมดุลและการรักษาต้นทุนทางธรรมชาติเชิงพุทธ
2. เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการสร้างความสมดุลและการรักษาต้นทุนทางธรรมชาติเชิงพุทธของเครือข่ายป่าชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
3. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางการสร้างความสมดุลและการรักษาต้นทุนทางธรรมชาติเชิงพุทธของเครือข่ายป่าชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ใช้การวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Research Method) ที่ประกอบด้วยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ในระยะแรกได้สำรวจ (Survey) ความพร้อมขั้นพื้นฐานของการจัดป่าชุมชนเพื่อศึกษาแนวทางการสร้างความสมดุลและการรักษาต้นทุนทางธรรมชาติเชิงพุทธของเครือข่ายป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้วิจัยจึงกำหนดรูปแบบการวิจัย ดังนี้

1. ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ทราบถึงประเด็นของการศึกษา และมีความครอบคลุมเนื้อหาสาระสำคัญ จากกระบวนการซึ่งเกี่ยวข้องกับการสร้างความสมดุลและการรักษาต้นทุนทางธรรมชาติเชิงพุทธของเครือข่ายป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้ง 4 ด้าน คือ การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน การอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าชุมชน การปฏิบัติตามกฎระเบียบของป่าชุมชน และการจัดการเครือข่ายป่าชุมชน และจากการสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและแนวทางการสร้างความสมดุลและการรักษาต้นทุนทางธรรมชาติเชิงพุทธของเครือข่ายป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2. ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือข้อมูลเชิงประจักษ์ และวิเคราะห์ให้ทราบถึงเหตุผลที่มีส่วนสัมพันธ์กันกับข้อมูลในประเด็น ปัจจัยส่วนบุคคลในการสนับสนุนรายละเอียดของข้อมูล จากการประเมินผลการสร้างความสมดุลและการรักษาต้นทุนทางธรรมชาติเชิงพุทธของเครือข่ายป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้ง 4 ด้าน คือ การประชุมวางแผน การดำเนินการตามแผน การแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชน และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชน

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยการใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) วิธีการสัมภาษณ์ (Interview) และการสังเกตการณ์ (Observation) ผู้วิจัยแบ่งขอบเขตการวิจัยออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยได้กำหนดข้อมูลที่ได้จากการศึกษามากำหนดขอบเขตด้านเนื้อหา 2 แหล่ง ดังนี้

1.1 แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) คือ กลุ่มตัวอย่างที่ดำเนินการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) รวมทั้งสิ้น 72 รูป/คน

ก. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพระสงฆ์ ข้าราชการ โดยพิจารณาคัดเลือกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่สามารถให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการแนวคิดและกระบวนการทัศน์การสร้างสมดุลและการรักษาต้นทุนทางธรรมชาติเชิงพุทธ จำนวน 18 รูป/คน

ข. กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ) จากเครือข่ายป่าชุมชน ผู้นำชุมชน ประชาชนท้องถิ่น ทั้ง 6 ป่าชุมชน โดยพิจารณาคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่สามารถให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการรูปแบบการสร้างสมดุลและการรักษาต้นทุนทางธรรมชาติเชิงพุทธของเครือข่ายป่า จำนวน 54 คน

1.2 แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยค้นคว้าจากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องในครั้งนั้น ผู้วิจัยจะได้รวบรวมข้อมูล จากรายงานวิจัย ตำราทาง

วิชาการ วารสารและหนังสืออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง กับ (1) เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความสมดุลและการรักษาต้นทุนทางธรรมชาติ (2) หลักธรรมที่นำมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์แนวคิดและกระบวนการที่สนับสนุนการสร้างสมดุลและการรักษาต้นทุนทางธรรมชาติเชิงพุทธ ประกอบด้วยหลักกตัญญู หลักสันโดษ และหลักมัชฌิมาปฏิปทา

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้คัดเลือกจากเครือข่ายป่าชุมชนและป่าชุมชนแบบผสมผสาน รวมทั้งหมด 6 แห่ง ได้แก่

2.1 ป่าชุมชนโคกหินลาด บ้านน้ำจั้น และบ้านหนองคุณ ตำบลบัวค้อ อำเภอมะนัง จังหวัดน่าน และอำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์

2.2 ป่าชุมชนป่าดงนาาม ตำบลโคกสมบурณ์ อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ เชื่อมกับพื้นที่ 5 อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์

2.3 ป่าชุมชนดอนเจ้าปู่ บ้านหัวบึง ตำบลทรายมูล อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น มีพื้นที่ป่า 160ไร่

2.4 เครือข่ายป่าชุมชนป่าโคกหนองเม็ก - หนองฮี ตำบลเสื่อเฒ่า อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม พื้นที่ป่า 917 ไร่

2.5 ป่าชุมชนดงใหญ่ ตำบลดงใหญ่ อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม มีพื้นที่ 1,650 ไร่ (เป็นพื้นที่กันชนของประชาชนรอบป่า 893 ไร่ เป็นที่ป่าจริง 757 ไร่)

2.6 ป่าชุมชนเขาน้อยบ้านใหม่เจริญผล ตำบลวังตะเฆ่ อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ พื้นที่ป่าชุมชน 2,537 ไร่

มีเกณฑ์ในการคัดเลือกพื้นที่ ดังนี้

1. เป็นพื้นที่ที่เป็นชุมชนต้นแบบการทำงานของเครือข่ายป่าชุมชน
2. เป็นพื้นที่ที่มีการขับเคลื่อนการทำงานของเครือข่ายป่าชุมชน
3. เป็นชุมชนต้นแบบการอนุรักษ์ป่าชุมชนที่สามารถพัฒนาให้เกิดความยั่งยืน

ผู้วิจัยจัดเวทีประชุมสัมมนาผู้เชี่ยวชาญ ประชาชนท้องถิ่น ผู้นำเครือข่ายป่าชุมชน เพื่อสรุปผลการวิจัยระหว่างผู้วิจัยกับชุมชน ให้มีการถอดองค์ความรู้ไปสู่การพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น

3. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างการวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

3.1 กลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชนในพื้นที่ โดยกำหนดคุณสมบัติให้เป็นผู้ที่อาศัยอยู่พื้นที่วิจัย ไม่ต่ำกว่า 10 ปี และสามารถสื่อสารเข้าใจและรู้บริบทของป่าชุมชนทั้ง 6 แห่ง

3.2 กลุ่มตัวอย่างโดยการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นการศึกษาวิจัยในเชิงลึก มุ่งเน้นการสัมภาษณ์และประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับ

หน่วยงานของรัฐ เครือข่ายป่า พระสงฆ์ และเครือข่ายป่า เพื่อให้เห็นแนวคิด รูปแบบ การจัดการ แนวทางการพัฒนาองค์ความรู้ ให้เป็นกระบวนการพัฒนารูปแบบการสร้าง ความ สมดุลและการรักษาต้น พืชทางธรรมชาติ เชิง พุทธของเครือข่ายป่าชุมชนในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่

- พระสงฆ์	จำนวน 6 รูป
- เครือข่ายป่าชุมชน	จำนวน 12 คน
- ข้าราชการ	จำนวน 12 คน
- ผู้นำชุมชน	จำนวน 12 คน
- ประชาชนในพื้นที่	จำนวน 30 คน
รวมทั้งหมด	จำนวน 72 รูป/คน

ผลการวิจัย

1. แนวคิดและกระบวนการที่ศูนย์การสร้าง ความ สมดุลและการรักษาต้น พืชทางธรรมชาติ เชิง พุทธ พบว่า 1) สันโดษ รู้จักประมาณตนและมีความคิดที่จะแบ่งปันเพื่อช่วยเหลือกัน ส่งผล ทำให้มนุษย์ไม่คิดเบียดเบียนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอนให้รู้จักความพอดี มีความสามารถในการพึ่งพาตนเอง 2) วิริยะ มีความรับผิดชอบและเอาใจใส่ต่อกิจกรรมที่ ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง มีความเพียรพยายาม ไม่หวั่นไหวเมื่อเผชิญกับอุปสรรคซึ่งเกิดขึ้น มีการวางแผนและหาแนวทางแก้ปัญหาในความผิดพลาดก็ไม่ผลักร้าให้ผู้อื่น และเมื่อใด ทำงานสำเร็จลงด้วยดีก็แบ่งความรับผิดชอบให้ผู้อื่น 3) อวิหิงสา มีความรักความเอาใจใส่ไม่ ทำลายทรัพยากรป่า ทรัพยากรน้ำ มีการพลิกฟื้น ผืนป่าจากป่าเสื่อมโทรมจนกลายเป็นป่าที่มี ความอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งอาหารของชุมชนทำให้เกิดความชุ่มชื้นแก่ต้นไม้ ยังได้สร้างแท๊งก์ เก็บน้ำไว้ในป่าเพื่อให้สัตว์ได้กิน และปล่อยน้ำลงไปในที่ทำกินของชาวบ้าน เพื่อให้ชาวบ้านได้ ทำการเกษตร ความเมตตา และความไม่เบียดเบียนนี้ ช่วยให้เกิดการแก้ปัญหา วิกฤตที่เกิดขึ้น ในชุมชนได้ 4) โภชเน มัตตัญญูตา การรู้จักใช้อย่างพอดีหรือเหมาะสม การบริโภคต่าง ๆ มีเพียงเพื่อดำรงชีวิต เช่น การรู้จักใช้น้ำ การรู้จักใช้น้ำ การรู้จักใช้ทรัพยากรป่าที่ดูแล และ การรู้จักใช้ดินอย่างเกิดประโยชน์และคุ้มค่า รู้จักประมาณในการบริโภค ไม่เบียดเบียน ธรรมชาติ การพึ่งพิงกันอย่างสันติสุขระหว่างทรัพยากรกับมนุษย์ การรู้จักใช้เท่าที่จำเป็น ทรัพยากรก็จะอยู่คู่กับมนุษย์ไปชั่วลูกหลาน 5) ศีล สร้างกตัญญูหรือวินัยในการใช้ประโยชน์ ร่วมกันทั้งพฤติกรรมทางกาย และวาจา เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ จิตสำนึก และการ ปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม 6) อิทัปปัจจยตา เข้าใจในปัญหาที่เกิดขึ้น จากการอาศัยพึ่งพิงกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เป็นสิ่งซึ่งมีผลกระทบต่อทั่วโลก เพราะมี การทำลายสภาพแวดล้อมในทีใดทีหนึ่ง ย่อมส่งผลเป็นลูกโซ่ไปสู่ที่อื่นด้วย และ 7) หลักมัชฌิมาปฏิปทา นำไปใช้แก้ไขปัญหการใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

อย่างพอเพียงและมีคุณค่า พระพุทธศาสนาได้มีอิทธิพลต่อความเชื่อของประชาชน ในการสร้างจิตสำนึกอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติ และทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม กระบวนการสร้างสมดุลและการรักษาต้นทุนทางธรรมชาติเชิงพุทธ มีความหมายโดยรวมว่า การใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด ใช้อย่างรู้จักคุณค่าและใช้ให้เกิดประโยชน์และเป็นเวลา ยาวนานที่สุด ตลอดทั้งรักษาให้ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ต่อไปไม่สิ้นสุด

2. รูปแบบและกระบวนการสร้างความสมดุลและการรักษาต้นทุนทางธรรมชาติเชิงพุทธของเครือข่ายป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากผลการประเมินในภาพรวม เมื่อพิจารณารายชื่อ พบว่า 1) ด้านการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน มีค่าเฉลี่ยรวมทั้งหมด ร้อยละ 80.16 2) ด้านการจัดการเครือข่ายป่าชุมชน มีค่าเฉลี่ยรวมทั้งหมด ร้อยละ 58.59 3) ด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบของป่าชุมชน มีค่าเฉลี่ยรวมทั้งหมด ร้อยละ 50.78 4) และด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าชุมชน มีค่าเฉลี่ยรวมทั้งหมด ร้อยละ 49.69 มีรายละเอียด ดังนี้

ด้านการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน มีค่าเฉลี่ยรวมทั้งหมด ร้อยละ 80.16 เมื่อพิจารณาตามรายชื่อ มีการจำแนกขอบเขตเพื่อการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าชุมชนไว้อย่างชัดเจน ค่าเฉลี่ย ร้อยละ 100 ส่วนข้อที่มีระดับค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือการควบคุมอย่างเข้มงวดในการเข้าไปเก็บหาพืชอาหารป่าและสมุนไพร ค่าเฉลี่ยร้อยละ 30

ด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าชุมชน มีค่าเฉลี่ยรวมทั้งหมด ร้อยละ 49.69 เมื่อพิจารณาตามรายชื่อ มีการจัดหากกล้าไม้ที่ใช้สำหรับปลูกในพื้นที่ป่าชุมชนได้อย่างเพียงพอ จัดหางบประมาณในการดูแลและบำรุงรักษาป่าชุมชนได้อย่างเพียงพอ ค่าเฉลี่ยร้อยละ 100 ส่วนข้อที่มีระดับค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ การคัดเลือกชนิดไม้มาปลูกซ่อมได้ตรงกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่ ค่าเฉลี่ยร้อยละ 15.63

ด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบของป่าชุมชน มีค่าเฉลี่ยรวมทั้งหมด ร้อยละ 50.78 เมื่อพิจารณาตามรายชื่อ มีการควบคุมเพื่อไม่ให้มีการทิ้งขยะและไม่ให้ทำลายทรัพย์สินในพื้นที่ป่าชุมชน ค่าเฉลี่ยร้อยละ 81.25 ส่วนข้อที่มีระดับค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือการควบคุมไม่ให้มีการบุกรุกพื้นที่ป่าชุมชนอย่างเข้มงวด ค่าเฉลี่ยร้อยละ 12.50

ด้านการจัดการเครือข่ายป่าชุมชน มีค่าเฉลี่ยรวมทั้งหมด ร้อยละ 58.59 เมื่อพิจารณาตามรายชื่อ มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมดูแลป่าชุมชน ค่าเฉลี่ย ร้อยละ 80 ส่วนข้อที่มีระดับค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือการแบ่งบทบาทและหน้าที่ในการบริหารจัดการ ป่าชุมชนอย่างชัดเจน ค่าเฉลี่ยร้อยละ 20

ที่	ผลการประเมินกระบวนการสร้างความสมดุลและการรักษาต้นทุนทางธรรมชาติเชิงพุทธของเครือข่ายป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ระดับปฏิบัติ	
		ปฏิบัติ	ไม่ปฏิบัติ
1	การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน	80.16	19.84
2	การอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าชุมชน	49.69	50.31
3	การปฏิบัติตามกฎระเบียบของป่าชุมชน	50.78	49.21
4	การจัดการเครือข่ายป่าชุมชน	58.59	41.41

3. ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการสร้างความสมดุลและการรักษาต้นทุนทางธรรมชาติเชิงพุทธของเครือข่ายป่าชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีปัญหาด้านการบริหารจัดการป่าชุมชนอย่างเป็นระบบ เช่น การรักษา ฟื้นฟู และการสร้างสมดุลการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน การส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชนให้เป็นแหล่งอาหารและพืชสมุนไพร สนับสนุนการปลูกไม้ 3 อย่าง ได้ประโยชน์ 4 อย่าง การปรับปรุงและพัฒนาป่าชุมชนให้เป็นแหล่งสร้างผลิตภัณฑ์ประจำชุมชนอย่างต่อเนื่อง จึงควรจัดระบบโครงสร้างของปัญหาที่ซับซ้อนหลากหลาย การหมุนเวียนของพลังงานในระบบนิเวศป่าไม้อย่างต่อเนื่อง วิถีชีวิตของคนที่สอดคล้องกับระบบนิเวศป่า ผลิตภาพทางเศรษฐกิจ และสิทธิการใช้ประโยชน์จากป่า และมีทิศทางด้านชุมชน ได้แก่ ด้านความเข้มแข็งของชุมชน คือมีผู้นำเข้มแข็ง มีการเรียนรู้ตนเองอย่างต่อเนื่อง มีแนวคิดการพึ่งพาตนเอง ด้านเศรษฐกิจส่งผลต่อความเป็นอยู่ของตนในชุมชนทางด้านความมั่นคงทางอาหาร ที่อุดมสมบูรณ์และมีหมุนเวียนให้บริโภคตลอดทั้งปี ที่เป็นผลมาจากความร่วมมือมีการมีภูมิปัญญา และความเป็นมิตร มีการสร้างทุนของชุมชน

อภิปรายผล

1. แนวคิดและกระบวนการทัศน์การสร้างสมดุลและการรักษาต้นทุนทางธรรมชาติเชิงพุทธ พบว่า มีการนำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามาบูรณาการในการจัดการอนุรักษ์ป่า เพื่อให้คนและป่าอยู่ร่วมกันแบบธรรมชาติ ตามหลักกตัญญู สันโดษ และมีชฎิมาปฏิบัติ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับผู้คนในชุมชนให้เกิดการเกื้อกูลแก่กัน ด้วยการไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีความเมตตาต่อธรรมชาติ ทั้งตระหนักถึงคุณค่าของป่าที่เกิดขึ้นในพื้นที่แล้วช่วยกันดูแลรักษาเพื่อให้การจัดการป่าชุมชนให้เกิดความยั่งยืนต่อชุมชน ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องประกอบไปด้วยการทำ การพูด การคิด ที่ประกอบด้วยความเมตตาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเกื้อกูลกัน ทำให้เกิดความรักความสามัคคีกันเกิดสังคมสงบสุขซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุพิมล ศรศักดิ์ดา และคณะ เรื่อง “การศึกษารูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ป่าชุมชนแนวพุทธในจังหวัดอุบลราชธานี” พบว่า การใช้ทรัพยากรธรรมชาติตามจำเป็นนั้นจะต้องมีปัญญากำกับการใช้ทรัพยากร ซึ่งผู้นำมีความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชนดี แต่ชาวบ้านมีความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชนค่อนข้างน้อย ขาดแคลนงบประมาณสนับสนุนเกี่ยวกับโครงการป่าชุมชน เช่น พันธุ์กล้าไม้ อุปกรณ์ป้องกันไฟป่า หรือเงินสนับสนุนการฟื้นฟูป่า ชาวบ้านมีมุมมองเกี่ยวกับการจัดการด้านป่าชุมชนเป็นหน้าที่หลักของคณะกรรมการป่าชุมชนมากกว่าเป็นหน้าที่ของชาวบ้าน (สุพิมล ศรศักดิ์ดา และคณะ, 2555) ซึ่งสอดคล้องกับคชภูมินิพนธ์ของ พระพรสวรรค์ ฐิติญาโณ (ใจตรง) ได้ศึกษาเรื่อง วิเคราะห์ทรัพยากรธรรมชาติในพระไตรปิฎก จากการศึกษาพบว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพระไตรปิฎกนั้น ทางพระพุทธศาสนามีทัศนะว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นการอาศัยอยู่กับธรรมชาติโดยไม่ทำลาย ไม่เบียดเบียนธรรมชาติ วิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นวิธีการที่สอดคล้องประสานกลมกลืนกับธรรมชาติ

ไม่เบี่ยงเบนไปจากกฎธรรมชาติ กระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติคือ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การอนุรักษ์ป่าไม้เป็นแนวทางที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติ เพื่อรักษาดินไม้ป่าไม้ให้คงอยู่ ในทางพระพุทธศาสนามีการแนะนำการทำบุญด้วยการปลูกต้นไม้ การบวชป่าเปรียบเทียบกับป่าไม้กับธรรมชาติของมนุษย์ให้เห็นเป็นรูปธรรม รวมทั้งพุทธประเพณีเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้คงอยู่ องค์ธรรมที่เอื้อต่อการบรรลุธรรมคือ วิถีชีวิตที่เรียบง่ายและรู้จักพอเพียง ความเจียมสังัดที่ทำให้เหล่าบรรดาพระสาวกทั้งหลายได้บำเพ็ญเพียรอย่างสงบจนสามารถหลุดออกจากกิเลสได้ (พระพรสวรรค์ ฐิติญาโณ (ใจตรง), 2556)

2. รูปแบบและกระบวนการสร้างความสมดุลและการรักษาต้นทุนทางธรรมชาติเชิงพุทธของเครือข่ายป่าชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มี 4 ประการ ได้แก่ การใช้กฎระเบียบทางสังคม การมีส่วนร่วมเครือข่ายขององค์กรต่าง ๆ การอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าชุมชน และการจัดสรรผลประโยชน์จากป่าชุมชน ได้ทำให้เกิดผลกระทบต่อกระบวนการจัดการป่าชุมชนที่หลากหลาย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปัญญา เสนงูงา เรื่อง “รูปแบบการสร้างจิตอาสาเชิงพุทธของเยาวชนจิตอาสาบ้านหนองบัวในการอนุรักษ์ป่าชุมชนดงท่าเล - ตอนใหญ่ ตำบลช้างเผือก อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด” พบว่า ได้ใช้รูปแบบการสร้างจิตอาสาด้วยการอบรมและสร้างจิตสำนึก การสร้างเครือข่ายในการฟื้นฟูป่าไม้ของเยาวชนบ้านหนองบัว นอกจากนั้น ยังมีการการบวชป่าเป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ทางความเชื่อในพระพุทธศาสนาที่จะช่วยคุ้มครองป่าได้ การรวมตัวในการการทำบุญของคนในชุมชนก็เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่ชาวบ้านรวมกันจัดขึ้น เพื่อเชื่อมโยงกันในชีวิตกับการพึ่งพาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติ (ปัญญา เสนงูงา, 2562) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เดือนนภา ภูทอง เรื่อง “การจัดการป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมสาธารณะและจารีตประเพณีท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือ” พบว่า สังคมท้องถิ่นมีการจัดการ ป่าชุมชนโดยนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อ ค่านิยม และอาศัยปราชญ์ชาวบ้านหรือพ่อหลวงรวมทั้งพระสงฆ์ เป็นรากฐานการขับเคลื่อนชุมชนผ่านการปลูกจิตสำนึกรักบ้านเกิด/ถิ่นเกิด/หรือท้องถิ่น และนำเอาวัฒนธรรมจารีตประเพณีท้องถิ่น มาเป็นวิถีปฏิบัติในการจัดการดูแลรักษาป่าของชุมชนท้องถิ่น เช่น การนำความเชื่อเรื่องผีที่ดูแลป่า การรักษาป่าต้นน้ำ การใช้ทรัพยากรจากป่าอย่างรู้คุณค่าและกุศโลบายในการรักษาป่าผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชนท้องถิ่นในแต่ละแห่ง (เดือนนภา ภูทอง, 2561) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของมีชัย วงศ์อุบ เรื่อง “แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในเขตองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอวังเจ้า จังหวัดตาก” พบว่า การป้องกันรักษาป่า ควรมีการจัดสรรพื้นที่ทำกินให้แก่ประชาชน การปลูกป่าต้องการให้มีการปลูกป่าทดแทนในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมเพื่อทดแทนพื้นที่ป่าที่ถูกทำลาย การดูแลรักษาป่าไม้ ควรมีการสนับสนุนให้ผู้นำชุมชนและประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์รักษาป่าในพื้นที่ ไม่ให้ถูกตัดทำลาย การป้องกันไฟป่า ต้องการให้มีการปลูกป่า

ทดแทนในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม เพื่อทดแทนพื้นที่ป่าที่ถูกทำลาย มี 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการป้องกันรักษาป่า ด้านการปลูกป่า ด้านการดูแลรักษาป่า และการป้องกันไฟป่า (มีชัย วงศ์อุบ, 2558)

3. ปัญหา อุปสรรคและแนวทางการสร้างความสมดุลและการรักษาต้นทุนทางธรรมชาติเชิงพุทธของเครือข่ายป่าชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ควรส่งเสริมประเพณีบวชป่า จัดทำโครงการเพาะชำ กล้าไม้ ไม้พื้น ไม้กินได้ ไม้เศรษฐกิจ เพื่อปลูกป่าทดแทนและการปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก ส่งเสริมการปลูกไม้ 3 อย่าง ได้ประโยชน์ 4 อย่าง สนับสนุนกลุ่มอาชีพหรือชุมชนเพื่อให้มีรายได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอำไพพิศ เกตุวงศ์ ได้วิจัยเรื่อง “สวนสมุนไพรในโรงเรียน : การพัฒนามาตรฐานโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน” ผลการวิจัยพบว่า พื้นฐานความเชื่อและความผูกพันทางศีลธรรมระหว่างชุมชนกับป่าไม้ ทำให้พื้นที่ป่าเป็นพื้นที่ที่ชุมชนมีการกำหนดสิทธิตามประเพณีในการควบคุม และป้องกันดูแลมีการใช้ระบบศีลธรรมเป็นพื้นฐานของอำนาจในการออกกฎเกณฑ์ตามประเพณี เพื่อควบคุมการใช้และการอนุรักษ์ป่า (อำไพพิศ เกตุวงศ์, 2554) ความเชื่อเกี่ยวกับผีปู่ตาเป็นสัญลักษณ์สำคัญของอำนาจในการรักษาป่า และเป็นพื้นฐานของความร่วมมือ ในการปกป้องป่าของชุมชนอีสาน โดยอนุญาตให้เฉพาะสมาชิกของชุมชนเท่านั้นที่จะมีสิทธิในการใช้และการดูแลป่าไปพร้อมกัน ในหลายพื้นที่ได้มีการปรับเปลี่ยนอุดมการณ์ดั้งเดิมตามจารีตปฏิบัติให้มีอัตลักษณ์เป็นทางการมากขึ้น เช่น การตั้งกรรมการ การร่างกฎระเบียบ และข้อบังคับเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อให้ได้รับการยอมรับจากทางการและถือปฏิบัติเป็นแนวทางเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของมนูญ เทศน์นำ และคณะ ได้ทำวิจัยเรื่อง “กระบวนการและรูปแบบการจัดการป่าชุมชนให้เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่เหมาะสมและยั่งยืนบ้านกาด (ตลาด) ชี้เหล็ก ตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่” พบว่า ชุมชนได้วางแผนการจัดการอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยคำนึงความมั่นคงยั่งยืนและแผนแม่บทการพัฒนาชุมชนกาดชี้เหล็ก คือ 1) การจัดเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องวนศาสตร์ชุมชน 2) การจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และศึกษาธรรมชาติ มีเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ มีมัคคุเทศก์ชุมชนบริการนำเที่ยว 3) พัฒนาศักยภาพของชุมชน/กลุ่ม/องค์กรชุมชน ให้มีความเข้มแข็ง มีขีดความสามารถในการจัดการทุนหรือปัจจัยการผลิต ผลผลิตของชุมชนเพื่อใช้สอยระดับครอบครัวและพัฒนาในเชิงเศรษฐกิจได้อย่างเป็นระบบโดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ การผลิตและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร การอนุรักษ์และพัฒนาการใช้ประโยชน์จากไม้ไผ่ (มนูญ เทศน์นำ และคณะ, 2552)

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การสร้างความสมดุลและการรักษาต้นทุนทางธรรมของเครือข่ายป่าชุมชน ดำเนินการไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นระบบเพราะมีการวางแผน การดำเนินงาน และการติดตามประเมินผล ปรับปรุง แก้ไขพัฒนาให้ดีขึ้น ชุมชนต้องรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด ประหยัด ให้

เกิดประโยชน์เป็นการรักษาสมดุลของทรัพยากรป่าไม้ ภาครัฐและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องมีการสร้างองค์ความรู้เรื่องป่าชุมชนและการอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล่อมอย่างมีความสุข ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล่อม และสร้างจิตสำนึกการมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคม ยึดหลักและนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น หลักมัตตัญญูตา หลักสันโดษ หลักอวิหิงสา หลักกตัญญู หลักมัชฌิมาปฏิปทา มาประยุกต์ในพิธีกรรมทางศาสนา เช่น พิธีบวชต้นไม้ พิธีทอดผ้าป่าต้นไม้ พิธีทำบุญด้วยการปลูกต้นไม้ พิธีสะเดาะเคราะห์ด้วยการปลูกต้นไม้ เพื่อให้ประชาชนรู้ถึงคุณค่าของแหล่งที่อยู่อาศัย มีความกตัญญูต่อธรรมชาติ สอนให้ชุมชนรู้ว่ามีมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล่อม และมนุษย์ก็สามารถพึ่งพาสิ่งแวดล่อมที่มีพัฒนาตนเองไปสู่ความหลุดพ้นจากธรรมชาติได้ในเวลาเดียวกัน รูปแบบและกระบวนการการสร้างความสมดุลและการรักษาต้นทุนทางธรรมชาติเชิงพุทธของเครือข่ายป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่า มีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1) การใช้กฎระเบียบทางสังคม ด้วยการนำความเชื่อและการเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และกฎหมายเข้ามาใช้ในการควบคุมให้ชุมชนให้เคารพและเชื่อฟังผู้นำชุมชน 2) การมีส่วนร่วมของเครือข่ายและองค์กรต่าง ๆ ในการผลักดันให้การอนุรักษ์ป่าชุมชนได้รับการพัฒนาและเกิดความร่วมมือกันอย่างต่อเนื่อง 3) การอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่า ทำให้เกิดการปลูกฝังจิตสำนึกให้เห็นคุณค่า การผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิธีการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนอย่างยั่งยืน 4) การจัดสรรผลประโยชน์จากป่าชุมชน ให้เกิดไม่ใช้สอย อาหารป่าและสมุนไพรได้อย่างพอเพียงกับความต้องการของชุมชน และเป็นแหล่งเรียนรู้ศึกษาธรรมชาติในโครงการคืนกลับไม้สู่ป่า นำความอุดมสมบูรณ์มาให้ผืนป่าเป็นอย่างมาก ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 1) การจัดการป่าชุมชนให้ประสบผลสำเร็จอย่างยั่งยืน ควรมีการร่วมมือจากองค์กรทุกองค์กรในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม และมีความจริงจัง และลงมือกระทำอย่างต่อเนื่อง 2) องค์กรท้องถิ่นและโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าชุมชน ควรจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นที่สอดคล้องกับแผนการจัดการป่าชุมชนเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ในเชิงทฤษฎีที่ถูกต้อง 3) ภาครัฐและภาคประชาชน ควรเร่งส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมดูแลรักษาป่าชุมชน กำหนดมาตรการเกี่ยวกับกฎระเบียบในการจัดการป่าชุมชน ฝึกอบรมและพัฒนาศักยภาพให้องค์ความรู้แก่ประชาชน เพื่อให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมตั้งแต่การค้นหาคำปัญหา และกำหนดเป้าหมายการพัฒนามากกว่าการเข้าร่วมตามเป้าหมาย เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมที่แท้จริง เนื่องจากในปัจจุบัน มีองค์กรพัฒนาเอกชนและภาคประชาชน ที่แก้ปัญหาทรัพยากรป่าภายในประเทศ ผลของการศึกษานี้จึงไม่สามารถที่จะอธิบายภาพรวมของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนทั่วประเทศได้ ดังนั้น ควรมีการศึกษาการดำเนินโครงการปลูกป่าชุมชนขององค์กรพัฒนาเอกชนอื่นในพื้นที่ต่าง ๆ แล้วนำมาเปรียบเทียบเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการส่งเสริมโครงการปลูกป่าชุมชนให้ได้รับความสำเร็จมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. (2556). ทศนะเชิงพุทธศาสตร์ เกี่ยวกับนิเวศวิทยา. เรียกใช้เมื่อ 23 ตุลาคม 2563 จาก <http://newssunday.blogspot.com/2014/05/blog-post.html>
- ฉัตรวดี นนทรี. (2554). ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการอนุรักษ์วังปลา: การพลิกฟื้นวิถีชีวิตชนบท. เชียงใหม่: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- เดือนนภา กุ์ทอง. (2561). การจัดการป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมสาธารณะและจารีตประเพณีท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือ. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. มหาวิทยาลัยรังสิต.
- ปัญญา เสนงูวา. (2562). รูปแบบการสร้างจิตอาสาเชิงพุทธของเยาวชนจิตอาสาบ้านหนองบัว ในการอนุรักษ์ป่าชุมชนดงท่าเล - ดอนใหญ่ ตำบลช้างเผือก อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด. ใน ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรสวรรค์ ฐิติญาโณ (ใจตรง). (2556). วิเคราะห์การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพระไตรปิฎก. ใน สารนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มนูญ เทศน์นำ และคณะ. (2552). กระบวนการและรูปแบบการจัดการป่าชุมชนให้เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่เหมาะสมและยั่งยืนบ้านกาด (ตลาด) ชี้เหล็ก ตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่. ใน รายงานการวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- มีชัย วงศ์อุบ. (2558). แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในเขตองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอวังเจ้า จังหวัดตาก. ใน การประชุมสัมมนาวิชาการนำเสนองานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ (Proceedings) เครือข่ายบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ ครั้งที่ 15. เครือข่ายบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ.
- ระวี ถาวร และคณะ. (2551). ป่าชุมชน: กระบวนการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วมของสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2554). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 - 2559). กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สุพิมล ศรศักดิ์ และคณะ. (2555). การศึกษารูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ป่าชุมชนแนวพุทธในจังหวัดอุบลราชธานี. ใน รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- อรุณี เมฆาธร. (2553). ชีวิตกับสิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยี. นนทบุรี: เจริญรุ่งเรืองการพิมพ์.
- อำไพพิศ เกตุวงศ์. (2554). สอนสมุนไพรรในโรงเรียน: การพัฒนามาตรฐานโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.